

ПАМ'ЯТКА МОЛОДОМУ ВЧЕНОМУ

Конфлікт інтересів у науковій сфері [1].

У науковій сфері, як і в багатьох інших, можуть виникнути ситуації конфлікту інтересів між претендентами на грант, науковий ступінь, публікацію або будь-які преференції та особами, які прямо або опосередковано приймають відповідні рішення. Такий конфлікт може нести негативні наслідки у вигляді некоректної наукової конкуренції, поганих особистих стосунків, тощо.

Зазвичай можливість виникнення конфлікту інтересів беруть до уваги організатори відповідних конкурсів. Наприклад, приймаються положення, згідно з якими рецензентами грантів не можуть бути не тільки формально залежні люди (начальники й підлеглі, наукові керівники та здобувачі, колеги і т.д.), але й особисті вороги та друзі. Конфлікт інтересів може бути пов'язаний з участю в спільних наукових публікаціях, із наявністю будь-яких форм конкуренції.

При цьому всі можливі ситуації упередженого ставлення до кандидатів можуть не відображатися в такому положенні. Хорошим тоном є відмова особи, яка бере участь в ухваленні рішення, від будь-якої оцінки в ситуаціях, коли вона може бути необ'єктивною.

Положенням про присудження наукових ступенів прямо передбачені ситуації можливого конфлікту інтересів стосовно опонентів при захисті дисертацій на здобуття наукового ступеня. Зокрема, ними не можуть бути наукові керівники (консультанти) здобувача наукового ступеня, співавтори здобувача наукового ступеня з опублікованих робіт за темою дисертації, а також працівники організацій, у яких була виконана дисертація або працює здобувач і його науковий керівник (консультант), а також у яких ведуться науково-дослідні роботи, за якими здобувач наукового ступеня є керівником або працівником організації-замовника чи виконавцем (співвиконавцем).

У разі виникнення конфліктних ситуацій між аспірантом (здобувачем) і науковим керівником (консультантом) слід звернутися до завідувача аспірантури та докторантури, завідувача випускової кафедри, проректора з наукової роботи для консультацій та отримання необхідних рекомендацій.

Питання, які частіше задають здобувачі [2].

Як вибрати наукового керівника аспірантові?

Науковий керівник відіграє велику роль у становленні аспіранта як науковця, виступаючи в ролі наставника. Тому вибір наукового керівника – це непросте завдання, і варто поставитися до нього з усією серйозністю та відповідальністю, оскільки від його розв’язання залежить не тільки написання якісної дисертації, а і її успішний захист. Практика показує, що переважна більшість проблем, пов’язаних із підготовкою дисертації, виникає саме у контексті взаємодії з науковим керівником.

Отже, якщо Ви вже добре знаєте, чим хочете займатися та про що буде дисертація, то перед тим, як позначити тему майбутньої роботи, вивчіть публікації з цієї проблеми за останні роки. Можливо, це допоможе Вам знайти «свого» наукового керівника або зрозуміти, які погляди на дану проблему мають місце в сучасному академічному середовищі. Остаточний вибір теми визначиться після консультації з науковим керівником, оскільки затверджувати її та працювати над нею ви будете разом. Дуже важливо, щоб ця тема відповідала не тільки Вашим науковим інтересам, а й інтересам керівника. Тільки в цьому випадку Ви можете розраховувати на якісну допомогу й підтримку у своєму дослідженні.

Якими критеріями слід керуватися при виборі наукового керівника?

Як ми відзначили раніше, одним із важливих критеріїв є збіжність поглядів аспіранта та керівника щодо розв’язання поставленої проблеми. Найпростіший спосіб дізнатися, чи збігаються погляди чи ні – це вивчити публікації майбутнього керівника. Для тих, у кого не склалося чіткої думки про тему дослідження, даний пункт не настільки принциповий. Але для тих, хто чітко знає, що він буде досліджувати та з якого боку буде підходити до «пошуку істини», знайти «свого за поглядами» керівника – майже половина успіху. Розбіжність поглядів загрожує не тільки тривалими дискусіями й затягуванням термінів захисту дисертації, а й ставить під сумнів її успішний захист.

Ще одне питання, з якого слід почати процес вибору – який відсоток захистів. Дізнайтеся, скільки всього було аспірантів, скільки з них захистилося успішно, скільки не захистилося та з яких причин. Якщо кількість аспірантів є великою, а відсоток захистів низький – варто задуматися. Якщо ж кандидат у наукові керівники набирає мало аспірантів і більшість із них успішно захистилися – це свідчить про професіоналізм керівника.

Поцікавтеся, чи мали місце конфлікти можливого наукового керівника з аспірантами. Якщо так, то як часто і з яких причин. Якщо аспірант ледар – це одна справа, а якщо керівник використовує аспіранта як робочу силу або змушує включати себе у співавтори дослідження – інша.

Спробуйте з'ясувати якості керівника як людини в спілкуванні, адже з ним доведеться тісно контактувати протягом як мінімум чотирьох років. Такі риси характеру наукового керівника, як чуйність і взаєморозуміння, можуть зробити вашу спільну роботу в аспірантурі приємною та плідною. Не обмежуйтеся при виборі наукового керівника заочним знайомством у вигляді електронного листування. Якщо майбутній керівник дуже обмежений у часі, спробуйте організувати з ним зустріч: навіть коротка особиста бесіда допоможе краще пізнати характер людини, його манеру спілкування, визначити наявність або відсутність взаємних антипатій.

Поспілкуйтеся з колишніми аспірантами й запитайте, як здійснюється допомога в написанні дисертації. Хороший керівник писати за Вас роботу не буде, та й не зобов'язаний. Пам'ятайте, що дисертація – це самостійна наукова праця. Керівник може повідомити Вам свою думку про перебіг роботи, отримані результати, шляхи розв'язання проблем, але займатися дослідженням і описом його результатів Ви будете самі.

Поцікавтеся, чи надає керівник допомогу в публікації робіт. Сюди належать і вибір журналів для розміщення статей, і допомога у визначенні тематики та оформленні робіт.

Дізнайтеся, чи надає керівник допомогу на завершальному етапі підготовки дисертації до захисту, чи допомагає вчитувати дисертацію й автореферат, визначатися з рецензентами та опонентами, з організацією захисту тощо.

Важливе значення має для аспіранта положення наукового керівника на кафедрі та в науковому світі. Спеціального розслідування проводити не варто, але слід знати, що якщо науковий керівник не користується авторитетом і конфліктує зі співробітниками кафедри або, ще гірше, із членами вченої ради, то ризик невдачі при захисті буде досить високий. На жаль, з'ясування таких особистих стосунків може відбитися на Вашому захисті.

Ідеальний науковий керівник. Який він?

Раніше ми з'ясували, чим слід керуватися при виборі наукового керівника та які проблеми можна мати при встановленні стосунків зі своїм керівником під час навчання в аспірантурі. Тепер же спробуємо уявити ідеального наукового керівника.

Отже, науковий керівник:

- установлює рівноправні партнерські стосунки з аспірантом;
- консультує аспіранта у виборі найбільш прийнятної теми дисертаційного дослідження;
- не вважає себе співавтором вашої дисертації, обмежуючись консультаціями та рекомендаціями;
- своєчасно формує завдання на різних етапах дисертаційної роботи:
 - на початковому етапі, після уточнення теми, разом із аспірантом складає план роботи, розробляє рекомендації щодо використання необхідної літератури;
 - у процесі виконання плану роботи над дисертацією контролює терміни, результати наукового дослідження, виявляє наявні помилки та недоліки, допомагає узагальнити практичні результати й теоретичні висновки, допомагає у формуванні стилю та композиції дисертації, дає рекомендації щодо усунення недоліків та підготовки матеріалів до захисту;
- не навантажує «особистими дорученнями»;
- надає посильну допомогу в публікації результатів дослідження (пошук видань, підготовка тексту наукової статті);
- відстоює позицію аспіранта на всіх етапах підготовки й захисту дисертації.

Вирішуючи питання наукового керівництва, пам'ятайте про проблеми, які можуть виникнути при виборі «не того» кандидата. Сподіваємося, що надана інформація допоможе Вам прийняти правильне рішення при виборі наукового керівника, за допомогою якого навчання в аспірантурі стане для Вас важливим плідним етапом на шляху у велику науку.

Як змінити наукового керівника?

У процесі навчання в аспірантурі або самостійної роботи над дисертацією в статусі здобувача нерідко постає проблема зміни наукового керівника з різних причин. *Розглянемо найпопулярніші з них, а також визначимо, як змінити наукового керівника та які труднощі можуть чекати на Вас на цьому шляху.*

Найчастіше виникають проблеми, викликані розбіжністю поглядів на наукову роботу й методи її виконання. Із них найсерйознішими проблемами можна вважати привласнення результатів досліджень аспіранта науковим керівником (особливо часто трапляється з-посеред наукових керівників, які працюють над своєю докторською дисертацією). Зазвичай, ці проблеми вперше проявляються при виникненні питань про співавторство в публікації наукових результатів, особливо якщо це фахова публікація.

Інша крайність полягає в повному усуненні наукового керівника від роботи аспіранта над дисертацією. Часто це викликано перевантаженістю професорів або їх втомою.

Також це можуть бути труднощі спілкування, повна незбіжність характерів, що породжує взаємну антипатію, використання праці аспіранта науковим керівником в особистих цілях або щось інше, що заважає працювати.

Якщо все це робить спільну роботу нестерпною, то цю проблему треба розв'язувати. А розв'язувати її можна по-різному:

- розійтися мирно за обопільною згодою та спокійно змінити наукового керівника;
- перетворити це в конфлікт і публічне з'ясування стосунків, що нікому не дасть користі;
- залишити все як є, набратися терпіння та знайти наукового консультанта, який узався б допомагати в дослідницькій роботі здобувачеві.

Якщо у Вас виникли проблеми з науковим керівником, зверніться до завідувача аспірантури та докторантури, завідувача випускової кафедри, проректора з наукової роботи. Якщо зняти розбіжності не вдалося, разом з ними можна знайти заміну своєму науковому керівникові. При цьому пам'ятайте, що тема дисертації затверджується на Вченій раді Університету, відображається в Наказі ЗВО і змінювати її теж непросто. Адже тоді доведеться переробляти весь навчальний план і погодитися з тим, що дисертація може бути не захищеною в термін. Це вважається недоліком у роботі кафедри.

У разі офіційної зміни наукового керівника аспірант пише заяву. За консультацією необхідно звернутися до завідувача відділу аспірантури та докторантури.

Що потрібно знати до того, як змінити наукового керівника?

Перш ніж зважитися на зміну наукового керівника, продумайте можливі варіанти розв'язання проблеми та їх наслідки.

По-перше, з'являється ймовірність ускладнень на захисті. На практиці це можливо, ураховуючи, що будь-яка робота має недоліки, а члени спеціалізованої вченої ради – це досвідчені професори. Якщо можливий такий варіант розгортання подій, найприйнятнішим буде захист в іншій спеціалізованій вченій раді.

По-друге, можуть виникнути проблеми з темою дисертації. Якщо ця тема сформована науковим керівником й за нею вже проведено певну роботу, то відстояти своє право займатися заявленою темою на кафедрі та ще й доводити своє авторство на вже проведену роботу буде практично неможливо.

По-третє, практика показує, що в цій ситуації буде не так просто знайти як внутрішніх, так і зовнішніх опонентів через їх небажання бути втягнутими в конфлікт чужих інтересів.

По-четверте, продовження роботи за вже обраною та затвердженою темою значно звужить коло потенційних наукових керівників.

Щоб уникнути всіх цих проблем, варто з усією відповідальністю поставитися до вибору наукового керівника під час вступу до аспірантури. Але якщо все ж так станеться, що Ваші очікування не виправдалися й вибір виявився помилковим, то слід якомога швидше виправити цю помилку та поставити перед керівництвом кафедри питання про зміну наукового керівника.

Список використаних джерел

1. Щепанский И.С. Настольная книга молодого ученого [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие / И.С. Щепанский. – 2016. Режим

доступа:

<http://www.studentlibrary.ru/book/ISBN9785392218196.html>.

2. Режим доступу до публікації:

<https://ru-science.com/ru/blog/publikaciya-nauchnyh-statej-vak/kak-smenit-nauchnogo-rukovoditelya>.